

KALEMİN DANSI, GÖSTERGENİN OYUNU

Seküler Emperyalist Epistemoloji

Abdülvahab M. El MESSİRİ

Özet: Celal SANCAR



SUNUŞ

Messiri'ye göre modern rasyonalist materyalist Batı düşüncesinin temel açmazları emperyalist, tekçi, Öteki'ni dışlayıcı olması tüketim düşkünü bir hayat tarzına yol açmış; bu düşüncenin uluslararasılaşması ise küresel düzlemde sorunlu bir toplum tasavvuru oluşturmuştur. (Hatice Nuriler, Mahya Yayınları, Kasım 2020)

EMPERYALİST EPİSTOMOLOJİK TASAVVUR

Bize göre sekülerizm, Batı ve Arap yazınında öne sürülenin aksine, din ve devletin birbirinden ayrılması değildir. Sekülerizm daha çok epistemolojik ve etik mutlak değerlerin yeryüzünden silinmesidir, öyle ki bütün dünya -hem insanlık hem de doğa- sömürülecek ve boyun eğdirilecek bir nesneden ibarettir. Bu bakış açısından seküler epistemolojik tasavvur ile emperyalist epistemolojik tasavvur arasındaki yapısal benzerliği görebiliriz. Dahası Emperyalizmin, ilk ortaya çıkış yeri olan Batı'dan

dünyanın geri kalanına seküler epistemolojik ve etik bir paradigmanın ihraç edilmesinden başka bir şey olmadığını da görebiliriz.

1. EMPERYALİST EPISTEMOLOJİK TASAVVURUN ORTAYA ÇIKIŞININ ARDINDAKİ FAKTÖRLER(*)

Emperyalist epistemolojik tasavvurun ve etkilerinin altında yatan sebepler şu şekilde sıralanabilir:

1.1. Rönesans'tan bu yana materyalist seküler felsefeler Batılı zihniyeti üzerindeki hegemonyalarını artırmışlardır. Batılı, Tanrı'nın var olmadığını ya da aslında öldüğünü iddia etmiştir. Tanrı var olsa bile onun epistemolojik süreçler ve etik sorgulamalarla hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Batılı aynı zamanda doğanın; fizik yasalarına tabi, tanımlanabilir, ölçülebilir, sınıflandırılabilir, işgal edilebilir, kullanılabilir ve boyun eğdirilebilir bir maddeden fazlası olmadığını ilan etmiştir. Hümanist düşüncenin özü budur.

Dahası, insanlığın kendisi bu doğanın, bu maddi dünyanın bir parçasıdır ve maddi bir nesne gibi insanlar taşınabilir, kullanılabilir ve üretim enerjisine dönüştürülene kadar baskı yapılabilir. Bu yaklaşıma göre insan üretici ve tüketici, alıcı ve satıcı, işgalci ve işgal edilen, yöneten ve yönetilen ya da fetheden ve fethedilen olarak tanımlanır. İnsanlığın hükmetme ve kontrol etme kabiliyetine sahip olması bakımından doğadan farklı olması son tahlilde onun bir parçası olmasındandır. Bu bağlamda normalleşme süreci olarak adlandırılan şey aslında insanlığın ayrıcalıklı bir konum veya statüye sahip olmadan doğanın organik bir parçası haline gelmesidir. İnsan arzuları da doğanın veya maddenin bir parçasıdır. Bu tür inanç veya kavramlar, rasyonel faydacı felsefelerin on sekizinci yüzyılda hakimiyet alanlarını genişletmesiyle yaygınlık kazanmış ve kökleşmiştir.

1.2. Materyalist felsefelerin hegemonyalarını güçlendirmelerine paralel, maddi ve ölçülebilir olmadığı gerekçesiyle etiğe önem verilmemiştir. Etik kavramı fayda ve haz ile eş anlamlı hale gelmiş ve yaşamın amacı bu fayda ve hazzı yakalamanın yanı sıra üretim ve kârı artırmak olmuştur. Bu amaçlar maddi olarak ölçülebilir olmaları ve aşkın ya da manevi olanla bir alakalarının olmamasıyla tanımlanırlar. Dahası etik, tüm mutlaklığını yitirmiş ve yalnızca maddi temellere dayandırılan görelî toplumsal

(*) Özet metindeki başlık numaralandırmalarında orijinal metindeki numaralandırmalara sadık kalınmıştır.

gerçekliğe indirgenmiştir. Faydacı felsefeler bilimsel yasalara ve kesin matematiksel hesaplamalara dayalı etik sistemleri oluşturmaya girişmişlerdir.

1.3. Batı'da siyaset bilimi -bilhassa Machiavelli ve Hobbes örneklerinde olduğu gibi- siyaset teorisinin gittikçe sekülerleşmesine paralel olarak, insanoğlunun varlığının ne nihai bir amacının ne de mutlak hedeflerinin olduğunu vurgulamıştır. İyi olan (the good), devletin yüksek çıkarı neyi gerektiriyorsa odur. Bu durumda (faydacı etik teorisinin tanımladığı şekliyle) bireysel varoluşunun temel hedefi hazzı ulaşmak ve (siyaset teorisi tarafından tanımlandığı şekliyle) kolektif varoluşun nihai amacı devletin çıkarına hizmet etmek ise o zaman üretim artışı ve yaygınlaşması mutlak iyilik ve dünyada cennete ulaşmanın yoluna dönüşür. Bu çerçevede devletin silahlanmasını arttırması insanlığın maddi kazanımı ya da hazzını artırması anlamına gelir. Şüphesiz üretim, üretimi arttırma ve pazar hakimiyeti üzerine kurulu kapitalist bir ekonomi, böyle bir görüşün, Avrupalının açgözlü insan doğası kavramının bir parçası haline gelmesini ve iyice yerleşmesini sağladı.

Rasyonalizasyon amaçlara değil, tümüyle araçlara odaklanır ve bu anlamda sürece odaklı prosedürel bir rasyonalizasyondur. Yine de maddi fayda kavramının bir parçası olarak rasyonalizasyon sürecinin prosedürel olmadığı, daha çok dünyayı maddeye ve bir bütün olarak gerçekliği de (doğayı ve insanı) maddi ekonomik çıkarlar açısından oluşan organik bir bütüne dönüştürmenin köklü bir mekanizması olduğu iddia edilebilir. Böylelikle dünya her bir parçası hesaplanabilir bir fabrikaya veya kontrol edilebilir bir pazara benzer hale gelir ki maddi olmayan, ölçülüp kontrol edilemeyen mülahazalar; aşkın, mutlak ya da özel meseleler addedilerek dışlanır. Batılının aşkın mutlaklardan vazgeçmesi ile sınırsız yayılma kararlılığı ve güç kullanımını meşrulaştırması, artık kendini dizginleyecek hiçbir sınırlamayı tanımadığı ve kabul etmediği anlamına geliyordu. Dolayısıyla böylesi bir birey, sınırsız bir yayılmanın ve dünyayı tüketene kadar kendi tahakkümünü güçlendirmenin peşinde koşmaya hazırdır. Bunun sonucu ise dünyayı elde etme hırsı uğruna bireyci ideolojilerin, istilanın, hegemonyanın ve tahakkümün zaferidir. Ve Batılı model, kendi kendini imhaya yol açsa bile var olan tüm bilgiyi elde etmek isteyen Doktor Faust'a, uykusuzluğa yol açsa bile tahtına kurulmaktan vazgeçmeyen Macbeth'e, insani duygularını kaybetme pahasına tüm kadınları elde etmek isteyen Don Juan ya da Casanova'ya dönüşmüştür. Bu emperyalist eğilim, güç ve iktidara beslenen arzunun kabul edilebilir yegâne metafizik

ya da yegâne epistemolojik ve etik mihenk taşı olduğu, Darwin'in ya da Nietzsche'nin sosyal felsefelerinde doruğa ulaşmıştır. (s. 11-15)

3. BATILI SEKÜLARİZMİN EMPERYALİST TEZAHÜRLERİ

Emperyalizm, Batılı seküler etik ve epistemolojik paradigmasının yalnızca bir tezahürüdür. Temel teori sekülerizmdir ve en önemli pratiği emperyalizmdir. Gerçekten de emperyalizm, sekülerizmi uluslararasılaştıran çok büyük bir mekanizmadır. Sekülerizm ile emperyalizm arasındaki güçlü bağlantı, Asya ve Afrika'da milyonlarca insanın katledilmesi gibi acımasız eylemlerde görülebilir ki bizim görüşümüze göre bu pratikler Batı medeniyetinin seyrinden bir sapma oluşturmaz. Nitekim dünyanın faydalanılabilir, baskılanabilir ve taşınabilir bir maddeden ibaret olduğu materyalist, faydacı ve rasyonel bakış açısı temelinde, milyonlarca insanın üretkenliklerinden faydalanmak üzere Avrupa'dan ve işe yarar hale getirmek adına Afrika'dan ABD'ye taşınması gerektiğine karar verilmiştir.

Prensip olarak böylesine yüksek maliyetli ve zorlu bir operasyonun gerçekleştirilmesi kararı, milyonlarca işe yaramaz insanın imha edilmesini zorunlu kılıyordu. Amerikan yerli halklarına yapılan işte tam olarak buydu. Beyazlar bir taraftan Amerikan yerlilerini yok ederken diğer taraftan da yerlerine Afrika'dan avladıkları siyahları getiriyorlardı. Böylesi bir operasyon, sömürü ve üretimin maksimizasyonu bağlamı dışında anlaşılamaz. Siyahi Afrikalıların, doğuştan gelen kas güçleri dışında kültürel dağınıklıkları göz önüne alındığında sömürülmeleri daha kolaydı, üstelik insan haklarına sahip değillerdi. Amerikalı yerli halklar ise kendi tarihsel hakları olan entegre bir kültürel bloku oluşturmaktaydı, üstelik beyaz Avrupalıların getirdiği mikroplara karşı bağışıklık sistemlerinin bir hayli zayıf olması nedeniyle onları absorbe etmek çok zordu. Yeni kurulacak düzenin bunu kaldırması kolay olmadığından tümüyle yok edilmeleri gerekiyordu. Nazi soykırımı ise Avrupa nüfusunun bazı kesimlerine yönelik emperyalist tasavvurun sofistike bir uygulamasından başka bir şey değildi.

Nazi soykırımının emperyalist doğasına ışık tutabilmek için Hitler ile Arthur Balfour arasında kısa bir karşılaştırma yapılabilir. Bu iki Batılı siyasi figür, sınırları belirlenmiş bir azınlık algısının ürünleriydi. Söz konusu anlayış, beşerî artıkların-azınlıkların ortadan kaldırılması ihtiyacını öngörür. Bu, özünde maddi fayda ilkesinin bir uygulamasıdır. Emperyalist çözüm, bu beşerî fazlalığı ihraç ederek ortadan kaldırır. Balfour artıkları Filistin'e gönderirken, Hitler Polonya'ya ihraç etmiştir. Fakat Polonya

bağımsız bir ülke olduğu için gelen Yahudileri geri yollamıştır. Dolayısıyla Hitler bu insanlardan kurtulmak için alışılmadık yöntemlere başvurmuştur. Başka bir deyişle iki vakada da emperyalist tasavvur aynıdır. Değişen ise tarihsel ve coğrafi ayrıntılardan kaynaklanan emperyalist pratiklerdir. Hitler Balfour'dan farklı değildi; fakat Asya'da ve Afrika'da insan fazlalığını yollayabileceği kolonileri bulunmuyordu. Batı'nın sahip olduğu refahı ve demokrasisini onun emperyalizminden ayırmak mümkün değildir. Bu demokrasi; emperyalist çözüm yoluyla Batılı demokrasilerin kendi sosyal sorunlarını ihraç edebildikleri, refahın eşitsiz dağılımının üstesinden gelebilecekleri ve aynı zamanda azınlıklarıyla başa çıkabilecekleri emperyalist bir şemsiye altında gelişti. Batılı demokrasiler aynı zamanda Üçüncü Dünya'yı tabii ve beşerî kaynaklarından ederek sermaye biriktirmişler, muazzam bir altyapı kurmuşlar ve kendi vatandaşları için toplumsal refah sağlamışlardır. (s. 19-21)

4. EMPERYALİST EPİSTEMOLOJİK TASAVVURUN BATILI YAŞAM MODELİNE ETKİSİ

Emperyalist rasyonalizasyon kültürü bireyi emperyalizmin en habis biçimine maruz bırakır ki, bunu 'psikolojik emperyalizm' olarak adlandırabiliriz. Başka bir deyişle, insanoğlunun sonu gelmez hırs ve beklenti hali, onu -cinselliğin önemli bir rol oynadığı- reklamlar, kurmaca anlatılar ve yaşam ritminin düzenlenme- sinde kendini gösteren hayal üretme endüstrisi aracılığıyla, sonsuza kadar genişleyen birer pazar alanına dönüştürür.

4.3 Şimdilerde dünyanın en emperyalist yönetimi (ABD) tarafından öncülüğü yapılan insan hakları konusundaki ısrarcı retoriğin özünde insanlığa ve insan doğasına yönelik bir saldırı olduğunu görebiliriz. Hakları savunulduğu iddia edilen birey aileden, toplumdan veya devletten bağımsız değerlendirilen bir bütün haline gelmiştir. Bu bağlamda birey reklam, moda ve eğlence endüstrisi tekelleri tarafından tanımlanmış soyut ihtiyaçlar kümesi haline getirilir. Sonrasında birey, kamu kurumlarının sert kurallarına tabi, aslında bireyselliği olmayan ve kâr artırma işlevinden başka değeri olmayan bir birime indirgenir. Bu aracı kurumlar kendilerini mutlak güce sahip mutlak bir devlet gibi konumlandırarak, attettiği rolleri ve işlevleri belirleyerek bireyin bunları yerine getirmesini sağlar. Dolayısıyla soyut bir insan haklarından bahsetmek, ilk olarak Rönesans'ta başlayıp insanlığı devletin ve aracı kurumların karşısında savunmasız bırakan saldırıyı devam ettirmek olur.

4.4. Cinsel anormalliğin yayılması da insan doğasına bir saldırdır; çünkü insan cinselliği, neyin insan olduğu ve neyin olmadığı konusunda yargıya varabileceği nihai bir referans çerçevesidir. Bu bağlamda, emperyalizmin epistemolojik tasavvurunun savunduğu insan hakları arasında cinsel sapkınlığı seçme hakkı da vardır.

4.5. Bize göre Batı'da ahlaksızlığın yaygınlaşması sadece etik değil aynı zamanda epistemolojik bir sorundur. Ahlaksızlık, insan doğasına ve insan onuruna yönelik saldırının bir parçasıdır. Emperyalist tasavvur, yukarıda da bahsedildiği gibi, bireyi yalnızca doğal bir varlık ve bir madde olarak gördüğü için bireyi "doğallaştırmıştır". Ahlaksızlık bu anlamda bir ifade- dir. İnsan bedeninden kıyafetlerini çıkarmak, şeref ve haysiyetini yok etmektir; bireysel insanı (dine göre Tanrı'nın yeryüzündeki vekili ve hümanist bakış açısına göre evrenin merkezi olan) sadece duysal hazzın kaynağı olarak kullanılacak ve sömürülecek bir bedene indirgemektir. Bu açıdan bakıldığında Nazilerin Yahudilere yönelik soykırımı, yani insanları istihdam edilebilir ve kullanılabilir beden yığınlarına dönüştürmesi, bu ahlaksızlığın formlarından sadece biridir. (s. 21-24)

5. SİYONİZM VE EMPERYALİST EPISTEMOLOJİK TASAVVUR

Emperyalist epistemolojik modelin Yahudilik ve Yahudi halkları üzerindeki etkisi hakkında Siyonizm'in seküler bir epistemolojik paradigma olduğu söylenebilir. Nietzsche'nin ondokuzuncu yüzyıl Yahudi filozofları ve Siyonist düşünce yapısı üzerindeki etkisi Siyonist düşünce tarihini araştıranlar tarafından bilinir. Ayrıca Siyonizm, beyaz adamın yükümlülüğüne inanan bir ideolojidir. Bu bağlamda beyaz adam, insan hakları adına Filistin topraklarını eline geçiren bir Yahudi'dir. Bu paradigmanın kökeninde Yahudi'nin Filistin topraklarını işgal etme ve halkını sınır dışı etme (ya da yok etme) ya da kendi hizmetinde kullanma hakkına sahip olduğu kanaati yatmaktadır. Kökleşmiş bir ırkçılığın rehberliğinde, (Filistin'e göç etmeyi seçmeyecek) Sovyet Yahudilerini Filistin'e gönderirken, tüm çabalarına rağmen Filistinlilerin vatanlarına dönmesi engellenmektedir. İsrail hem niyeti hem de pratiği açısından kendisini Batı emperyalizminin bir maşasına dönüştürmeyi başarmıştır. İsrail'in, emperyalist epistemolojik tasavvurdaki değişimler ve tüketim çağı ile uyum içerisinde bir kimlik değişimine gitmesini öngörüyorum. Bu açıdan İsrail, Yahudiliğinin bir kısmından feragat ederek yenedünya düzeninde ekonomik iş birliğine hazır, barış yanlısı bir devlet olarak belirecektir. Bütün mesele üretim ve tüketimdir ve bunların epistemolojik ve etik mutlaklarla hiçbir ilgisi yoktur. Dolayısıyla Türkiye'nin su

kaynakları, Körfez sermayesi, Mısır'ın iş gücü ve İsrail'in know-how'u kimliksiz ve istikametsiz, tamamen maddi bir girişimde bir araya gelecektir. Sonuç olarak haysiyet kaybının neden olduğu hiçbir acı hissi olmayacaktır. (s. 25-26)

1. KAPSAMLI SEKÜLARİZM VE MODERNİTE

Kapsamlı sekülerlik ise tamamen farklı bir bakış açısidir. Sadece kilise ile devletin ve kamusal yaşamın bazı yönlerinin ayrılmasını hedeflemez; dini, ahlaki veya insani olan tüm değerlerin sadece devletten değil, aynı zamanda kamusal ve özel yaşam- dan ve hatta dünyadan çekilmesini hedefler. Norm ve değerlerinin tek kaynağı doğa-madde dünyasıdır. Bu referans çerçevesi içinde hem insanlığın hem de toplumun; değişmez doğa yasaları ve insanlığın kont- rolünün ötesinde bulunan, değerden bağımsız, kendi kendini harekete geçiren süreçler tarafından kontrol edildiği kabul edilir. Bu doğa yasalarına bilimsel ya- salar denir ve doğaya uygulandığı gibi insanlığa da uygulanması beklenir. Biraz daha yakından baktığımızda bunların doğa-madde paradigması açısından faaliyet gösterdiğini ve bilimsel doğal-maddi yasalar kavramı etrafında döndüklerini açıkça fark ederiz. Batı modernitesi için değerden arınmış bir bilimin, insanlığın dünya görüşünün temelini, değer ve normlarının kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Dünyayı insan ihtiyaçlarına, özlemlerine ve arzularına uyacak şekilde değiştirmek yerine bireyin hayatı; değerden arınmış, rasyonel, doğanın değişmez yasalarına uyacak şekilde dizayn edilir. Başka bir deyişle kapsamlı sekülerizm, Batı modernitesinin diğer adıdır. İki kavram neredeyse eş anlamlıdır. Birinden bahsederken aslında diğerine de atıfta bulunmuş oluruz. (s. 29)

2. YAPISÖKÜM (DECONSTRUCTION)

Dünya bireyin karşısına, tamamı doğa-madde özelliklerini ve onun içkin yasalarını barındıran, kendine atıfta bulunan çeşitli faaliyet alanları şeklinde çıktı. İnsanlık da aynı içkinleştirme sürecine (sekülerleşme-modernleşme-atomizasyon) tâbi tutuldu. Hem topluluğun hem de benliğin atomizasyonu an- lamına gelen bu süreçte birey, cılız öz referanslı içkin benliği içinde kendini referans alır hale geldi. Benlik eksiltilerek daha da parçalandı. (s. 35)

III.

ÖZGÜRLÜK VE ZORUNLULUK HİKAYELERİ:

YÜKSELEN SEKÜLERLEŞMEYİ İKİ FARKLI EDEBİ ESERDE İZLEMEK

“Paradigma” ve “sekülerizm” kavramlarının halihazırda yeterince problemli oluşu ve “sekülerleşmenin paradigmatik sekansından” söz etmek daha da tartışmaya açık olduğundan, iki eseri karmaşıktırmadan önce bu kavramlara bir açıklama; hatta yeni bir tanımlama sunacağım.

1. PARADİGMALAR

Paradigma, karşılaştırmacının özne ile nesne ve parça ile bütün arasındaki bu kutupluluğu aşmasını sağlayan analitik bir araçtır.

Paradigma, karşılaştırmacının ürettiği zihinsel bir yapıdır kesinlikle; fakat bu üretim, edebî eserler ile girilen uzun ve tekrar eden etkileşimlerin ve gözlemlerin sonucunda oluşur. Bir kez oluştuğunda ise karşılaştırmacının subjektifliğiyle sınırlı kalmaz; çünkü artık incelenen edebî eserler üzerinden test edilebilir. Karşılaştırmacının (kendi analitik paradigmasıyla) keşfettiğini iddia ettiği ilişkiler olduğu gibi doğru kabul edilmez, incelenen edebî eserlerin kendisinde sağlaması yapılır. (s. 45-47)

2. SEKÜLARİZM

İnsan, salt doğal bir varlıktan ibarettir; sosyal düzeyde bu insan ya (ekonomi kişisel çıkar, kâr amacı, refah ve mal biriktirme arzusu ile hareket eden) “**ekonomik insan**” veya (anlık öz-tatmin, eros ve sonsuz bir haz arayışı ile hareket eden) “**fiziksel**” ya da “**libidinal insan**”dan ibarettir. Kendi maddi çevresini ve doğal benliğini aşabilen, sorumlu, özgür ve özerk bireyin yerine gelen “**doğal insan**”ın merkezinde doğal benliği bulunur ve “**doğal insan**”, doğal hukuka ve çeşitli maddi ve doğal belirlenimlere tâbidir. Sekülerizmi doğal hukukun evrensel geçerliliğine, fiziksel ve insani doğaya uygulanabilirliğine olan inanç olarak yeniden tanımlayabiliriz. Dolayısıyla sekülerleşmeyi, “**doğallaşmak**” olarak; yani tüm gerçekliği insani ilkeler ile değil, doğa-madde ve fiziksel bilimlerden türeyen paradigmlar ile açıklamak olarak nitelendirebiliriz. Bu ise aslında tüm “**doğal olmayan**” özgünlüklerin ve aşkın normların, ikiliklerin ve hatta başlangıçta seküler bakış açısında yer alan insan-doğa ikileminin tasfiyesi anlamına gelir. Dolayısıyla kozmik bir natüralist tekçilik hakim olur ve doğal olanın insan üzerindeki üstünlüğü vurgulanır. (s. 49-50)

3. SEKÜLERLEŞMENİN PARADİGMATİK SEKANSI

Buraya kadar çelişki değilse de bir tür gerilimi ima eden bir **“sekülerleşme paradigmasından”** ve bir **“sekülerizm tarihi”**nden söz ettik. Paradigmalar, gerçekliği sınıflandırıp algılamamızı ve bilişsel haritalar oluşturmamızı sağlayan tutarlı yapılardır. Genelleştirici ve sınıflandırıcı yetilerini somut tarih (belirli zaman ve mekanlar) karşısındaki görelî özgürlüklerine borçludurlar; çünkü ayrıntıları görmezden gelir ve süreçleri atlarlar. Paradigmaların genelleştirme ve sınıflandırma yetilerini azaltmadan, açıklayıcı güçlerini arttırmak için **“paradigmatik sekans” (Yazarın İngilizce, silsile, arka arkaya gelen (aşamalar) anlamında sequence kelimesinin Türkçeleştirilmiş hali tercih edilmiştir. (ed. n))** adını verdiğim bir önermede bulunarak zaman ve mekana yakınlaştırmayı denedim.

Paradigmayı zamansız bir zihinsel kurgu olarak görmek yerine farklı tarihsel dönemler vasıtasıyla zamanla somutlaşan, yalnızca potansiyel olarak tam ve kendi içinde tutarlı bir yapı olarak görmek mümkündür. Bir paradigmayı oluşturan farklı özellikler, gerçekliğin farklı veçheleri ve kesimleri vasıtasıyla tedrici bir şekilde ortaya çıkar. Sekülerleşme paradigması Orta Çağ’dan beri gelişim halindedir. İlk sekülerleşen ekonomi sektörü olmuştur: Feodal ekonominin dışın- da amacı yalnızca kâr etmek olan ve Hıristiyanlıktaki adil fiyat yaklaşımı tarafından düzenlenmeyen ekonomik bölgelerin yaratılmasıyla başlamıştır. Başka bir deyişle, ekonomik faaliyetler münhasıran ekonomik olmuş ve geçerliliğini kendinden menkul kriterlerce sağlar hale gelmiştir.

Ekonominin ardından Rönesans döneminde siyasetin sekülerleşmesini görüyoruz: devlet kendi kendini amaç edinmiştir (dolayısıyla, *raison d’etat* ortaya çıkmıştır); kiliseden ve tüm ahlaki ve insani ideallerden arınmıştır. Onsekizinci yüzyılda felsefi bakış açısının sekülerleşmesini (ampirizm, rasyonalizm ve materyalizm, yani ya aklın ya da maddenin kendi kendini referans alması) ondokuzuncu yüzyılda tahayyülün sekülerleşmesi (romantik edebiyatın ve sanatın ve organik metaforun yükselişi) ve yirminci yüzyılda düşlerin ve bireysel davranışlarının sekülerleşmesi (hedonizmin demokratikleştirilmesi ve kişinin kendine göre eylemesindeki ısrar) izlemiştir.

Bu artık bireyin yaşamının tüm veçhelerini kuşatana, en ücra köşelerine nüfuz edene ve paradigmatik nihai ana ulaşana kadar devam edecek bir süreçtir. Nitekim bu paradigmatik anda insan eylemi bağımsız, kendi kendini referans alan ve doğrulayan türde; kişinin kontrolü ve seçimi dışındadır. Bunun sonucunda insan faaliyetlerinin tümü insanlıktan ayırıştırılmış ve insani normlardan **“özgürleştirilmiş”** olur, bu ise

insanlığın ve doğanın tümüyle kutsallığını yitirmesine ve insanoğlunun merkezi konumundan uzaklaşmasına ve yıkımına yol açar. Böylece insan yaşamın her alanını kendisine yabancılaşmış bulur. Bu durumda başkaldırı absürttür, tabiiyet ise hem gerçekçi hem de rasyoneldir.

Doğa-madde paradigması tam bir tahakkum kurarak insan özgürlüğüne dair tüm yanılsamaları ortadan kaldırır. Paradigmanın nihai noktası varsayımsal bir anı temsil eder; çünkü paradigmanın tamamlanması imkansızdır. Her ne kadar varsayımsal ve imkansız olsa da sosyal Darwinizm'de, çocuk pornografisinde, nükleer testlerde, modern hayatın standartlaşmasında ve ilişkili trendlerde bu sona yaklaşılmaktadır. Muhtemelen bu paradigmanın materyalist faydacı akılcılığın en kusursuz biçimlerinden birisinin hakim olduğu, yaşlıların ve engelli çocukların **"parazit"** olarak sınıflandırıldığı, Yahudilerin, Çingenelerin, Polonyalı entelektüellerin ve diğer pek çoklarının tek kullanımlık **"ıskarta insan"** olarak değerlendirildiği Nazi Almanya'sında kendisini gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. (s. 52-54)

4. KURALLA KURAL DIŞI

Sevgiden ve hatta korkudan kaynaklanan basit bir insani eylemin bile -açıkçası pek de asil olduğu söylenemeyecek olan Hamalın güdülerinin- bu dünyada yeri yoktur. Hamal Tüccara su şişesini uzatınca Tüccar, düşmanına su verdiği için Hamala silah sıkmıştır. Bireyin kendi ekonomik çıkarına hizmet etmeyen fedakârca bir eylem, irrasyonel bir **"kural dışı"**dır ve Tüccar'ın sözleriyle, **"kişi kurallara göre hareket etmelidir, kural dışı değil"** Yani kişi, maddeye içkin olan yeknesak doğal kanunlardan ortaya çıkmış rasyonel ekonomik kurallara göre hareket etmelidir, insanın özgürlüğü ve seçiminden ortaya çıkan irrasyonel istisnaya göre değil. Hamal sahiden de insani bir davranışta bulunduyorsa ve sınıfsal düşmanlıkları aşarak su şişesini Tüccara verdiyse de emperyalizmin doğal söylemi içerisinde hareket eden ve kişisel çıkar, güç ve işgal üzerine kurulu etiği benimseyen Tüccar, **"nefs-i müdafaa"**da bulunmuştur; çünkü doğal rasyonel bir bakış açısında **"uzatılanın bir şişe olduğunu varsayamazdı"**. Başka bir deyişle Hamalın, Tüccara içecek bir şey vermesi için bir sebep yoktu. Tüccar, hamalıyla aynı sınıfta bulunmuyordu dolayısıyla da ondan gelecek her türlü hamleye karşı tetikte olmalıydı: **"Dolayısıyla sanık, meşru bir nefsi müdafaa da bulunmuştur. Bu arada tehdit edilmiş olup olmaması ya da yalnızca tehdit edildiği hissine kapılmış olması hiç önemli değildir."** (s. 58-59)

6. SONSÖZ

Yukarıda da belirtildiği üzere, özgürlük ve zorunluluk meselesi tüm insanlar için önemlidir ve herkesi ilgilendirir fakat ben (Müslüman Dünya da dahil olmak üzere) Üçüncü Dünya için daha önemli ve ilgili olduğunu iddia ediyorum. Bizler (aşağı yukarı Chaucer ve eseri Frankleyn gibi) modernitenin eşiğinde beklediğimizden, onu belli bir tarafsızlıkla değerlendirebiliriz. Biz yalnızca sekülerleşmenin silsilesini değil aynı zamanda sonuçlarını da izliyoruz (yani yabancılaşmayı, emperyalizmi, ekonomik buhranı ve şeyleşmeyi). Bizler, seküler modernite projesine görkemli bir masumiyet ve soylu bir naiflikle girişen Rönesans'ın ve Aydınlanmanın öncü sekülerleştiricileri gibi sevinçli olamayız. Onların zamanında araçsal rasyonalite veya yapısökümcülük yoktu; T.S. Eliot'ın hayal kırıklıklarıyla dolu "**Çorak Ülke**" şiirini ya da Beckett'in absürt komedisi Godot'yu Beklerken'i okumamışlardı; henüz Nietzsche bir daha hiç çıkmamak üzere nihilizmi hayatımıza sokmamıştı; Derrida'nın aslında hiçbir şeyi göstermeyen akışkan gösterenler dünyasını tanımamışlardı. Onlar dünyanın emperyalist yağmasını, Holokost'u ya da Çernobil'i tecrübe etmemişlerdi.

Aramızdan bazıları; tam da seküler modernitenin eşiğinde durduğumuz, Batı'nın aksine içerisinde tamamen hapsolmemiş ve sonuçlarının bilincinde olduğumuz için ne kadar kısıtlı da olsa bir şansımız olduğunu iddia etmekten hoşlanır. Bir seçim şansımız olduğu duygusu, sahici ya da aldatıcı, edebî eserlerin ahlaki önemi hakkında geç kalınmış ilgilerin altında yatan sebeptir. Bir seçim ihtimali yoksa ahlaki bir tavır da imkansızlaşır. Seçme şansı olmazsa; ya kahramanların hamamböceklerine dönüştüğü ve her şeyin yenilgiye mahkûm olduğunun mutlak bilinciyle kararlar alındığı modernizmin kâbusvari gerçekliği ya da simularklarının gerçek nesnelerin yerine geçtiği ve her şeyin sebepsizce gerçekleştiği postmodernizmin bir görsel oyunmuşçasına gerçekdışılığı vardır. Özgürlük ve zorunluluğun hikayeleri tüm zaman ve mekanların bireyleri için önem arz eder. Fakat Üçüncü Dünya'nın insanları için daha acil, dolaysız ve daha ilgili olmaları muhtemeldir. (s. 66-67)

IV.

İCTİHAD KAPISI: EPISTEMOLOJİK ÖNYARGI ARAŞTIRMASINA GİRİŞ

1. ÖNYARGI NEDİR?

İnsanoğlunun yaşamı, jest ve mimikler, edimler, davranış ve olayların yanı sıra binlerce kanıksanmış eylemden oluşur. Nefes alma gibi temel fizyolojik fonksiyonların dışında

yapılan her şeyin kendine ait bir önemi vardır ve bu bir seçeneği kabul ederken diğerlerini reddetmeyi içeren bilinçli ya da bilinçsiz bir seçimin sonucudur.

- Bir arkadaşım birkaç yıl boyunca bir Afrika ülkesinde yaşamıştı. Günün birinde bu ülkeden dört arkadaşı onu ziyarete gelmişler. Sohbet etmek yerine tek bir söz bile söylemeden sessizce oturmuşlar. Bir süre sonra arkadaşım endişelenmeye başlamış ve ne istediklerini merak etmiş. **"Hiçbir şey"** demiş, gelenlerden birisi; **"biz yalnızca senin yanında olmak için geldik."** Anlaşılan o ki dünyanın o bölgesinde, **"sessizliğin konuşmaktan daha anlamlı olduğu düşünülüyor"**. Böylelikle arkadaşım da sessizliğin işlevine ilişkin anlamlı ve bilgece bir ders almış.

*Refah Kasabası'nı Filistin ile Mısır arasında bölen dikenli tellerle örülmüş duvarın önünde diğer turistlerle beraber duruyordum. Hüzünlü kasabanın işgal altında- ki kısmında sokağa çıkma yasağı uygulandığından bu yasak onu bir hayalet kasabaya çevirmişti. Görünür tek yaşam belirtisi üç İsrail zırhlısının birlikte caddeden geçiyor olmasıydı. Dördüncü bir araç olan lüks otomobil ise ara ara hızlanıyor ama onların yanından uzaklaşmıyordu. Görüntüden etkilenen, Kahireli uyanık bir gazeteci; **"İsrail'in zırhlı araçlarına bakın! Tam bir disiplin içinde hareket ediyorlar ve askeri valinin arabası onları kontrol etmeyi bir an için olsun ihmal etmiyor. İsraililerin disiplini gerçekten müthiş!"** dedi. Sınır kapısında nöbet tutan Mısırlı asker bu konuşmaya kulak misafiri olunca, kahkahayı patlattı; **"İsrail zırhlı araçları korkudan birlikte hareket ediyorlar"** diye düzeltti ve **"sokağa çıkma yasağına rağmen herkes Filistinlilerden ölümüne korkuyor"** deyip peşinden ekledi: **"Askeri vali onlardan çok daha fazla panik içinde, o yüzden arabasını delice sürüyor."** Mısırlı asker daha sonra Refah'ın işgale direnen, şefkat ve işbirliği içinde birbirini destekleyen, zulüm altındaki ahalisinin kahramanlıklarına dair öyküler anlatmaya başladı: **"Sokağa çıkma yasağı sırasında bir evde un biter. Bu yüzden bir kâğıda un istediklerini belirten bir not yazıp buruşturarak top haline getirip diğer eve fırlatırlar. Ancak o evde de un yoktur. Böylece top o evden diğerine atılarak fazla unu bulunan bir eve ulaşıncaya dek dolanır durur. O evden hemen fırlatılan bir torba un, yine aynı şekilde evden eve ulaştırılarak ihtiyacı olan eve kadar uçarcasına gelir."** Nöbet tuttuğu kapıyı işaret eden nöbetçi şöyle devam eder: **"Bu kapı, Selahattin Eyyubi'nin yüzyıllar önce Kudüs'ü kurtarmak için geçtiği Selahattin Kapısıdır."** Her şeyin bir çöküş işaretine dönüştüğü içsel yenilgi ile aynı nesneleri zafer işaretlerine dönüştüren içsel zafer duygusu arasındaki fark ne kadar da büyük. Utanç ve aşağılamaya yönelik

oluşan bir önyargı ile onur ve saygınlık yönelik oluşan önyargı arasında ne büyük bir fark var!

- Kral Suud Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'ndeki görevim sırasında bir öğretim üyesi profesörlüğe yükselmek için hazırladığı araştırmayı sunmuştu. Makalelerinin birçoğu, açıkça Siyonist yaklaşımlar içeren Yahudi-Amerikan romanlarındaki Arap imajını ele alıyordu. Üniversite objektifliği sağlamak adına öğretim üyesinin makalelerini, değerlendirmek için Arap ve Arap olmayan akademisyenlere göndermeye karar vermişti. Bir Amerikalı, Siyonizm'in yalnızca "moda bir sözcük" olduğunu belirterek makaleleri değerlendirme-ye değmez bulmuştu. Bu onun Siyonizm diye bir şeyin olmadığını söyleme biçimiydi. Söz konusu (gözlerini, kollarını veya ailelerini kaybetmiş) intifada çocukları olunca Siyonizm'i böyle bir çırpıda yok saymak kolay değildi. Onların yaraları **"moda olmuş"** yaralar değildi.

*Bir Arap gazetesi, Hindistan'da meydana gelen ve bir tren ile bir otomobilin karıştığı kazayı dikkat çekici bir manşetle duyurmuştu. Kaza, 50'den fazla insanın ölümüne ve 100 kişinin yaralanmasına neden olmuştu. Aynı gazetenin magazin haberleri sayfasında ise İngiltere'deki çocukların üçte birinin evlilik dışı ilişkiler sonucu dünyaya geldiğine ilişkin bir istatistik yer alıyordu. Böyle bir durumda sormadan geçmek mümkün değil: Bir trafik kazasına ilişkin haber, nasıl oluyor da İngiliz bebeklerin üçte-birinin onlara bakacak ebeveyninden yoksun olarak doğduğuna ilişkin haberden daha önemli olabilirdi? Trafik kazasına ilişkin haber birinci sayfaya konulurken diğer haber neden bir seks kraliçesi ya da sinema yıldızının evliliğine ve boşanmasına ilişkin haberlerle birlikte son sayfalarda bir sosyete köşesine sıkıştırılmıştı?

*Beyaz sömürgeciler Afrika'yı işgal ettiklerinde gördükleri çıplak kadınları, -Batılı kadınların resmî kabul ya da yemek davetleri dışından baştan ayağa bedenlerini örten süslü giysiler giydikleri bir dönemde- ilkel ve gelişmemiş yaşam tarzının göstergesi olarak, kabul ettiler. Halbuki aynı Batılılar şimdi çıplaklık kamplarını, hoşgörü ve yüksek gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak kabul ediyorlar. Bunun anlamı, yarım yüzyıldan daha az bir süre içinde Batı zihniyetinin bir aşırı uçtan diğerine, örtünme lehine önyargıdan örtünmeye karşıt bir önyargıya hızlı bir geçiş yaptığını gösteriyor. Bu nedenle Batılı kadınların birçoğu, günümüzde açık giysiler giymekte ve tamamen estetik açıdan bile olsa buna itiraz edenler **"modası geçmiş fikirlere sahip dar görüşlü olma"** suçlamasıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. (s. 69-73)

2. ÖNYARGININ TANIMI

Her paradigmanın epistemolojik bir boyutu vardır. Bir başka deyişle her paradigmanın -içerme, dışlama, yeniden yapılandırma ve öne çıkarma süreci- ardında, o paradigmanın köklü temellerini oluşturan toplam ve nihai sorulara yanıtları, aksiyomları, ön kabulleri, hipotezleri, inançlar seti ve içsel kriterleri bulunur. (s. 73)

3. ÖNYARGININ KAÇINILMAZLIĞI

a. Önyargı, insan zihninin yapısıyla ilişkilidir. İnsan zihni, -bir makinenin yapacağı gibi- seçici davranmadan veya yaratıcılık katmadan olayları tam ve eksiksiz biçimde kaydetmez. İnsan zihni pasif olmayıp oldukça canlı ve üst seviyede seçicidir. Algılama rastgele bir işlem olmayıp kimi yönleri kısmen tanımlanabilen belirli bir örüntüyü takip eden bir süreçtir.

b. Önyargı, dille organik bir bağa sahiptir ve dile özgüdür. Hiçbir insan dili, realiteyi tüm bileşenleri ile tanımlayacak söz dağarcığına sahip değildir. Bu, seçimin kaçınılmaz olduğu anlamına gelir. Her dilin kendi gerçekliğini diğer dillerden daha etkili bir şekilde tanımlayabildiği kanıtlanmıştır. Düşüncenin anlatım biçimleri dönemden döneme ve dilden dile değişir. Üstelik metaforlar da (tıpkı, **"iğnenin deliği"**, **"sandalyenin ayağı"**, **"dağın eteği"** vs. gibi), dilin yapısının bir parçasıdır. Gösteren ile gösterilen çakışması dikkat çekicidir: Gösterenler ile (sabit dil sisteminin parçası olarak) göreceli sabitliğin gözlemlenebileceği gibi birçok gösterilenin gösterenden daha hızlı değiştiği de gözlemlenebilir. Tüm bunların ardında yatan, objektif olgular ve şeyler dünyasını tamamıyla ifade edebilmesine karşılık en basit insan duygularını ifade etmeyi başaramayan cebir ya da geometri dillerinin aksine, insan dilinin tarafsız bir araç olmamasıdır.

c. Bu demek oluyor ki önyargı insan donesinin temel bir unsuru olup, kadın ve erkeğin insani özelliklerinden biridir; bu da doğal kategoriler dışı bir varlık olarak insan varoluşunun, doğanın genel yasalarına indirgenemeyeceğinin göstergesidir. İnsani olan her şey, içinde bir derece bireysellik ve benzersizlik, dolayısıyla da önyargı barındırır. Eğer kültür (doğa tarafından verilmiş olmanın tersine) **"insanlığın oluşturduğu her şey"** olarak tanımlanırsa, o zaman kültürel olan kaçınılmaz biçimde önyargılıdır. Şans eseri de olsa keşfeden insan olduğu için zaman zaman doğal nesneler bile önyargının somutlaşmış haline dönüşürler. Elbette bu durum hiçbir şekilde tesadüfi değildir, daha çok aktif bir insan algısının sonucudur. İnsanlar doğal

bir nesneyi keşfettiklerinde ona bir isim vererek o nesneyi insan bilgi dağarcığına katarlar. Böylelikle onu doğa dünyasından insanlığın dünyasına aktarırlar. Önyargının kaçınılmazlığı (ve bunun insani ve kültürel olanla bağlantılı olması) hiçbir şekilde keder veya hayal kırıklığı nedeni olmamalıdır. Negatif anlamından kurtarılsa, önyargı hiçbir şekilde bir kusur değildir. O zaman önyargı sorunu, farklı bir perspektiften yeniden değerlendirilebilir. Böylelikle benim önyargımı başkasının önyargısının karşısına koymak yerine, insanın benzersizliğinin kaçınılmazlığı ve tercih özgürlüğü imkanı olarak yeniden tanımlanabilir. Bu durumun bir paradoksu içerdiğini kabul etmek gerekir ama insan yaşamı zaten öyle değil midir? Bu paradoks, Aydınlanma tarafından savunulan **"tek insanlık"** tan farklı olarak benim **"ortak insanlık"** dediğim şeyin çerçevesidir. Ortak insanlık, bizim fıtratımızın bir parçası olan insani potansiyeldir. Ancak gerçekleştirildiğinde hem biçim hem de içerik olarak bir kişiden diğerine, bir millettten diğerine, bir dönemden diğerine ve bir medeniyetten diğerine farklılık gösterir. Bu yüzden hem potansiyel birlik hem de kaçınılmaz zengin çeşitlilik, insanların ortak insanlığını yadsıyan unsurlar değildir. İnsanlar bir Tanrı tarafından ortak bir fıtratla yaratılmıştır. Ancak Yaratan, insanların tek bir millet halinde değil, her biri kendine özgü tercihler setine sahip olan milletler ve kabileler şeklinde bir çeşitlilik dilemiştir. Bu durum, insanların birbiriyle çatışma içinde olması anlamına gelmediği gibi kişinin ötekini yadsımak zorunda kaldığı anlamına da gelmez. Her şeyden önce, her zaman iletişim ve karşılıklı anlayış imkânı bulunmaktadır: **"Eğer dilemiş olsaydı hepsini bir tek ümmet yapardı."** Ancak Allah bizim farklı olmamızı, böylelikle birbirimizle yarışıp iletişim kurabilmemizi istemiştir. Tüm sınırlılığına rağmen insan dili; önyargının üstesinden gelmeye ve -belirli bir kültürel deneyimden kaynaklansa da- iletişimi, ilgili herkes için hem başarılı hem de adil kılabilen epistemolojik paradigmlar inşa etme ve hakikati ifade etme yeteneğine sahiptir. Hz. Muhammed bir Arap olmasına rağmen tüm insanlığa gönderilmişti. Bu yüzden insanları kibre, yabancı düşmanlığına ve etnik üstünlük iddiasına karşı uyarmıştı: **"Arap'ın Arap olmayana karşı hiçbir üstünlüğü yoktur, üstünlük ancak takvadır"**. (Hadis) Bu, müzakere edilemez ahlaki bir mutlaktır. Arap olmayanın kimliği, Arap olanınkinden farklıdır ve bu yüzden önyargıları da farklıdır. Yine de ortak bir nihai referans noktası bulunmaktadır: **takva**. Önyargı kaçınılmaz olmasına rağmen nihai değildir derken bunu söylemek istiyoruz. Önlenememesi anlamında kaçınılmazdır ama kader gibi nihai bağlayıcılığı olan bir durum değildir. Nihai olan, her türlü fark ve önyargıdan üstün olan ortak insanlık ve ahlaki değerlerdir. (S. 73-76)

4. ÖNYARGI BİÇİMLERİ

Kişinin kendi özüne dayanarak ictihatta bulunması bilimsel görüşe aykırı düştüğü anlamına gelmez çünkü doğa bilimleri bütünlüklerle, mutlaklarla veya nihai amaçlarla (ölçekler) değil, daha çok parçalar ve süreçlerle (tartılanlar) ilgilenir. Değerler, hakikat ve nihai amaçları -inançlarına göre belirlemesi için- insanın kendisine bırakır. Ötekine tamamen teslim olanlar, aslında Ötekinin seçimlerinin, dünya görüşlerinin ve analitik kategorilerinin ithalatçılarıdır. Halbuki doğa bilimi bunu ne teşvik eder ne de yasaklar.

4.8. Önceki kültürlerde benzeri olmayan en önemli yeni önyargı biçimlerinden birisi de **"maddi"** gerçekliğimizin bize karşıt olması **"önyargı"**sıdır. Batılı sömürgeciler İslam topraklarına nüfuz ettiklerinde, İslami kültürel kimliği ve ihtiyaçları ifade eden binaları yok ettiler. Kendilerine özgü mimari tasarımlarıyla, İslami değer sistemini yansıtan eski şehirleri ortadan kaldırdılar. Bunların yerine hız, yetkinlik ve rekabet gibi kendi değerlerini yansıtan ve sömürgelerini kontrol altında tutmalarına yardım eden kentler inşa ettiler. Adeta yarış halindeki çok süratli arabalarla uyumlu olabilmesi için caddeleri genişlettiler. Bu durum, arabaların yaşamın zorunlu temel gerçeği ve somut bir ihtiyacı olarak görülmesi gibi bir ön kabule dayanıyordu. Müslümanlar ise yolculardan daha çok yayaların bulunduğu, özel araç kullanımından ziyade toplu taşıma aracı kullanımının esas olduğu varsayımına dayanan kentler inşa etmişlerdi.

Geniş caddeleriyle modern kentler, sakinleri üzerinde tahakküm kuran güçlü bir yönetim merkezine (ya da merkeziyetçi ulus devlet) gereksinimi vurgulayan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu nedenle on- yedinci yüzyılda Avrupa kentlerindeki geniş caddeler, Latince **via militares**; yani **askeri yollar** olarak adlandırılıyordu. Zira bu yollar, yoğun nüfusa sahip bölgelere hükümet güçlerinin kolayca ulaşp gerek görüldüğünde halkın bastırılıp **"yeniden yönlendirilmesine"** imkan sağlıyordu. Böylece vatandaşların, yetkili makamların **"kamu yararı"** olarak nitelediği çıkarlara tâbi olmaları sağlanıyordu. Aslında kamu yararı, **"devlet ya da sömürgecinin üstün çıkarları"** anlamına da gelmektedir. Dar yollar ve ara sokaklar ise taşıtlar ya da askeri güçlerden çok, yayaların geçmesine imkan tanıyordu.

Modern Müslüman evleri, sıcak iklimde klima kullanmamızı zorunlu hale getirecek biçimde, en fazla miktarda güneş ışığı girişine izin verecek materyallerle tasarlanmaktadır. Böylelikle **"modern yaşamın gereklilikleri"** olarak kabul edilen çok sayıda eşyaya ihtiyaç doğmaktadır. Mesela bir kimse vakit (dolayısıyla yaşam) kaybına

uğramamak için araç kullan- malı, çalışma ortamında terlemekten dolayı verimlilik seviyesinde düşüş yaşamak istemiyorsa, klima kullanılmalıdır.

Günümüz Arap dünyasındaki çalışma gün ve saatleri, ödünç alındığı Batı kültürü lehine, belirgin bir önyargıyı daha ortaya koymaktadır. Geleneksel İslam kültüründe çalışma başlangıcı için en uygun saat, sabah namazından hemen sonrası ve mesai bitiş saati de öğle vaktidir. Bu durumda insanlar, öğleden sonra sosyal etkinliklerde bulunabilir ve yatsı namazından hemen sonra da yatabilirler. Bunu **"mutlak, tam hakikat, hakikatin ta kendisi"** olarak önermiyorum. Yalnızca bu önerinin uygulanabilirliğini araştırmayı, sonuçta tasarruf edilen enerjiyi, biyolojik ve ekolojik ritimler arasında sağlanacak uyumu dikkate almayı öneriyorum. Araştırmacılar, önerilen bu çalışma saatleri planının uygulanabilir olup olmadığını değerlendirmelidirler. Ulaşılabilecek sonuç, tartışmalı olabilir; ama bizim çıkarlarımıza, biyolojik ve ekolojik ritimlerimize karşı olan önyargılı ithal sistemlere mecbur kalmamız için de hiçbir neden yoktur. Böyle bir çaba belki de Ötekine bağımlılıktan kurtulmanın yollarını açacak bir model oluşturabilir. (s. 80-82)

5. BATILI KÜLTÜREL PARADİGMA LEHİNE ÖNYARGI ÖRNEKLERİ

- Orta sınıf bir Arap aileyi ziyaret ediniz. İlk dikkatinizi çekecek olan, oturma ve yatak odalarının yanı sıra yemek odaları ile altın kaplamalı koltuk ve kanepelerle dolu salonları olacaktır. Buna karşın geleneksel Japon evlerinde yalnızca basit yaygıların yer aldığı iki ya da üç oda bulunur. Bir oda, gündüz, yemek ve oturma odası olarak kullanılırken geceleyin yatak odasına dönüştürülür. Arap orta sınıfının geniş misafir salonu ve çeşitli mobilyalarıyla, geleneksel Arap evi anlayışının dışına çıktığı açıktır. Bunun yerine ondokuzuncu yüzyıl Batı ev konsepti benimsenmiştir. Bu durum, zengin arazi sahipleri ve saray mensupları başta olmak üzere, Batılılaşmış Arap aristokrasisinin, ülkelerinin **"Avrupa'nın parçası"** olmasını arzulamalarıyla başladı. Sonuç olarak, kendi miraslarını terk ederek Batılı olan her şeye karşı hayranlık beslemeye başladılar. Batılı tasarımcılardan, aristokratların hayallerini gerçekleştirecek bir ortam inşa etmeleri istendi. Her zaman olduğu gibi orta sınıfın bazı mensupları, değişim için gerekli bilgi ve mali kapasiteye sahip olmadıkları halde, hemen bu aristokratları taklit etmeye koyuldular. Batı mimari tarzı, orta sınıfın sınırlı bütçesine ve mevcut küçük alanına uyduruldu. Sonuçta ortaya, Mısır'daki yabancıların **"Louis Faruk"** (yani **"XV. Louis"** veya **"XVI. Louis"** gibi saf Fransız tarzını yansıtmayan, onun sadece sıradan bir taklidi) olarak niteledikleri mobilya tarzı çıktı.

Bu, Mısır ev mobilyalarının Dimyat'tan (Hızla gelişen mobilya sanayisi ile tanınan Mısır'ın kuzey kıyısında kalan bir kasaba) bir kamyonu yüklenip getirilmediği, çok karmaşık tarihsel süreçler yoluyla Batı'dan ithal edildiği anlamına gelir. Mobilya, sadece bir kimsenin evine yerleştirilmiş nesneden ibaret değildir; daha çok mimaride ve mobilyada Batı paradigmasını benimseyen Arap aristokrasisinin kendine özgü bilinçli kültürel seçiminin somutlaşmış halidir. Orta sınıf içinse bir taklit yani bilinçsiz kültürel bir yönelimdir. (S. 84)

*Büyük çoğunluğumuz Mısır eğitimi için en ciddi sorunun ezberleme stresi olduğuna inanılan, **"ilerici"** bir kültürel ortamda büyüdük. Ayrıca bazen, ezberin dini eğitimin temeli olması ve Kur'an'ın merkezi konumunun önemi nedeniyle böylesine baskın hale geldiği savunuldu. Ben de Columbia Üniversitesi'nde yüksek lisansım için çalışmaya başladığım 1963 yılına kadar buna inandım. Orada bazı Romantik şiirler ezberlemem istendi. Nedenini sorduğumda, ezberlemenin **"öğrenci ile metin arasında bağlantı inşa etmenin en iyi tekniklerinden biri olduğu"** söylendi. Daha sonra Japon eğitim sisteminin ezberi tamamen reddetmediğini, tersine eğitim metotlarından birisi olarak kullandığını öğrendim.

Belli disiplinlerde öğrencinin bazı temel prensipler ve esasları ezberleyerek öğrenmesi gerektiğinin farkına vardım. O zamana kadar benim için tatminkar olan ve mutlaklık attettiğim **"ilerici"** halimi sorgulamaya başladım. O zaman anladım ki ezberlemenin reddi, aslında İslami mirasın kötü niyetli, yüzüstüce bir reddiydi. Böyle bir mirasa gereken saygı ve bilinçle yaklaşmış olsaydı, muhtemelen ezberin eleştirel anlayışı geliştirmede kullanılabileceği fark edilebilirdi. (S. 86-87)

6. BATILI KÜLTÜREL PARADİGMANIN EGEMENLİĞİ

Batılı kültürel paradigmanın dünyadaki çoğu insan ve düşünürün zihninde ve kalbinde merkezi bir konuma sahip, modern insan için temel bir gerçektir. Bu paradigma, insanlığa ve doğaya basit ve materyalist yaklaşımı sayesinde, maddi düzeyde parlak zaferler kazandı. Yeni toprakların işgal edilmesi ve buralarda söz konusu paradigmanın uygulanması başlangıçta Batılılara yüksek bir yaşam standardı sağladı. Muzaffer Batı kültür projesi, Batılılar için sürekli büyüyen bir öz güven duygusuna neden olurken aynı zamanda kendi dünya görüşlerinin insan ırkının ulaşabileceği en yüksek gelişme düzeyini temsil ettiği biçiminde bir kesin yargının kabullenilmesini de içermekteydi. Batılılar, insanlık tarihinin modern Batı tarihiyle zirveye ulaştığına, Batı

bilimlerinin evrensel olduğuna, Batı kültürel paradigmasının tüm zaman ve mekanlarda ya da en azından modern zaman ve mekanlarda geçerliliğine inanmaktadırlar. İslam dünyası bu kültürel formasyonla başından itibaren şiddetli bir çatışmaya girişti. Osmanlılar Arap-Doğu ve diğer yerlerde sömürgecilerin saldırılarına karşı **"İslâm toprakları"**nı savundular. Bu, Batı emperyalizminin Afrika'nın bazı kısımlarını, Hindistan'ı ve Yeni Dünya'yı işgal ederken Osmanlı İmparatorluğu'nu neden atladığını açıklıyor. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun krize girmesiyle birlikte, Batılı ordular Müslüman Doğu'yu da işgal etmeye başladılar. Napolyon ordularının Mısır'a ulaşması (1798-1802) Batı'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve daha geniş ölçekteki İslam dünyasını bölme girişimlerinin başlangıcı oldu. Bunu, Karadeniz kıyısındaki Türk Devletleri'nin Ruslar tarafından ilhak edilmesi, İngilizlerin Kıbrıs'ı ve daha sonra da Mısır'ı işgali izledi. Böylelikle İslam dünyası, Batı'nın emperyalist güçleri arasında bölündü. Yukarıda sözü edilen nedenlerle Batı'yı yakalama hedefi, İslam dünyası dahil **"üçüncü dünya ülkeleri"**ndeki tüm sözde diriliş (Nahda ya da Rönesans) projelerinin özü haline geldi.

İslam dünyasında öne çıkan ve önemli makamları işgal eden gazeteciler, öğretmenler, üniversite profesörleri, medya çalışanları ve çevirmenler gibi hepsi de eylemlerinin yol açtığı sonuçların farkına varmadan, Batılı kültürel paradigmaya kendilerini tamamen kaptırmış bir grup eğitilmiş insan ortaya çıktı. Burada eğitilmiş terimini kültürlü terimine karşıt bir terim olarak kullandık. Bunlar, Batılı paradigmayı bir temel düşünceler seti gibi benimsemekte ve bu paradigmanın değer sisteminin -bazen bilinçli, çoğu zaman bilinçsiz; ama her halükârda yaydıklarının sonuçlarını tam olarak anlamayan-mükemmel taşıyıcıları haline geldiler. Bu insanlar üniversite diplomasını başarıyla kazansalar bile epistemolojik paradigmalara yönelik çok kısıtçı bir anlayışa ve sınırlı bir eleştirel düşünce yapısına sahiptirler. (Aslında bu durum, şaşırtıcı değildir; çünkü eleştirel düşünce, **"Ben ve Öteki"**ne dair özel bir bilinç gerektirir. Ayrıca yüksek derecede özgüven ve özel eleştirel yeteneklerle birlikte entelektüel nitelikler ister. Ancak bütün bu özellikler çok az kimsede vardır). Bu eğitilmiş kesim, çok tehlikeli bir cemaattir; çünkü en aktif olan onlardır. Değer sistemini Batılı çizgide yeniden şekillendirir ve Batılı kültürel paradigmayı tüm önyargılarıyla birlikte yayarlar. Onların öğrettiği üzere Avrupa'daki Rönesans, (Batı emperyalist oluşumunun ve Kuzey Amerika'da milyonların soykırıma uğramasıyla başlayan Machiavelli ve Hobbes'un

devri değilmiş gibi) sanat ve edebiyatın canlandığı ve insanlığın evrenin merkezine yerleştirildiği bir çağdı.

Onlara göre Fransız, Devrimi (insanların soyut akla sorgusuz sualsiz tapmaya başladığı; böylelikle devrimcilerin realiteyi bu **"akla"** uygun hale getirecek tarzda şekillendirmek üzere teröre başvurduğu ilk seküler devrim olduğunu; devrim'in tüm etnik ve dini kesimleri ortadan kaldıran merkezi bir hükümet kurduğunu; Mısır ile Filistin'i işgal ettiğini hiç bilmiyormuş gibi) zgrlk, kardeşlik, eşitlik devrimidir ve İnsan Hakları Beyannamesi ile ilişkilidir. İlerlemenin, (bazen elde edilen tüm maddi faydaları aşan yüksek bir bedel ödendiğinin bilincinde değilmiş gibi) insanlık tarihindeki en temel gerçek olduğuna inanırlar. Nietzsche'yi (Tanrı'nın ve insan soyunun ölümünü ilan eden filozof olmaktan çok) insanlığın en büyük filozofu olarak görürler. Son olarak yapısalcılık ve yapıskmclğn (anti-hümanist tavrı yansıtan düşünce yöntemleri değilmiş gibi) yalnızca edebi analiz ekolleri olduğuna inanırlar. İster yurt dışında ister kendi ülkesinde eğitim görsün bu eğitimli **"elitler"**, Batılı kültürel paradigmayı tamamen zmsemişlerdir. Okuduklarının hiçbirini tasnif veya denetime tâbi tutmadan Arapça'ya aktarırlar. Daha da kötüsü niversiteleri ele geçirmişler ve Batılı bilimleri tıpkı Batılıların yaptığı tarzda, onların bakış açılarından ve onların metotlarını kullanarak öğretmektedirler. Müfredat **"uluslararası"** model, yani Batılı tarz izlenerek oluşturulur. (s. 89-94)

7. MODERN BATILI KÜLTÜREL PARADIGMAYA YÖNELİK ÖNYARGI ÖRNEKLERİ

Kültürel paradigma genellikle bir değer sistemi içeren tam bilişsel paradigmanın somutlaşmış halidir. İşte bazı açıklayıcı rnekler:

- Konuşurken el hareketleri yapmak, Ortadoğu lkelerindeki coşkunun işaretidir. Oysa diğer ülkelerde (en azından Batılı Anglo-Sakson kültüründe) oğunlukla bu hareketler kabalık olarak görülebilir ve konuşmacının alt etnik köken ve sınıftan geldiği algısını oluşturabilir. Ortadoğu rneğinde mimikler, öteki ile iletişim kurmaya dair güçlü arzuların bir ifadesi olduğu gibi kişinin kendisini sözle tam ifade edemediği duygusunun da ürünüdür. Oysa toplumsal sözleşmeye dayalı medeniyette, sözle ifade edilemeyen şey görmezden gelinmelidir. Bu yüzden jest ve mimikler ayıp ve hatta tehdit edici hareketler olarak değerlendirilir. Örneğin Anglo-Sakson medeniyetinin kültürel diline henüz aşına olmayan göçmenler, hâlâ konuşurken el kol hareketleri yaparlar. Bu yüzden insanlara jest ve mimikleri nadiren, yalnızca en hayati noktalarda kullanmaları

öğretilerek sürekli kullanmamaları öğütlenir. Bilinçdışı bir şekilde olsa da jest ve mimiklerin kullanılmasının altında, bütün bir dünya görüşü gizlidir. (s. 95)

Aşağıdaki öykü bir gazetede yayınlanmıştı: Gazeteci, Etiyopya'da açık bir hayvanat bahçesinde eşiyle birlikte safariye katılmıştı. Aniden arabanın kapısı açıldı ve kocası dışarı fırladı; düştüğü yerde aslanların saldırısına uğradı. Karısı ona yardım etmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Neden sonra gazeteci olarak mesleğini hatırladı ve hemen bu eşsiz anı kamerasıyla kaydetti. Bu nadir fotoğraf daha sonra bir fotoğraf yarışmasında kullanıldı ve elbette fotoğrafçının keskin zekâsı, doğruluğu ve hareket hızı nedeniyle birincilik ödülünü kazandı. Ödül; maddi verimlilik, hız ve gerçekliğin maksimal kullanımı gibi materyalist değerlerden yana önyargılıydı; dolayısıyla merhamet ve aile dayanışması gibi değerleri göz ardı ediyordu. Geçmişin günahlarının bedeli günümüzde de ödenmeye devam etmektedir. İnsanlar üzerindeki deneyler bu bedelin en tehlikeli yönünü oluşturmaktadır. Ev hanımları, gençler, erişkinler, yaşlılar ve hatta 4 yaşındaki bir erkek çocuğu dahil on sekiz kişi üzerinde nükleer deney yapılmıştır. Bu araştırma 1945 ile 1947 yılları arasında, ulusal düzeyde gerçekleştirilmiş olup plütonyumun insan bedeninde ilerleme hızını belirlemeyi amaçlıyordu. Eğer kendi ülkelerinde Amerikan vatandaşlarına bu yapılıyorsa, gelişmemiş ülkelerin vatandaşlarına neler yapılmış olabileceğini düşünün!

Deneye tâbi tutulan kişilerden birisi, ağrıları nedeniyle hastaneye kaldırılmıştı. Doktorlar ona "**deneysel ilaçlı bir tedavi**" uygulanacağını bildirdiler. Ama aslında hastaya, normal bir kimsenin tüm yaşam boyu maruz kalabileceği toplam radyasyon miktarının 46 katına eşit radyasyon içeren "**plütonyum 239**" enjekte edildi. Bu insan-denek, 1984 yılına kadar deri hastalıkları, hazım sorunları ve onu güçsüz bırakan, ömrünün geri kalan kısmında hiçbir iş yapamaz hale getiren bir bitkinlik ve baş dönmesi çekerek yaşadı. Bu kişinin Newsweek dergisine konuşan kuzeni, bu büyük kötülüğü, Naziler'in yaptıklarına benzetti. Naziler bu eylemlerinden dolayı yargılanıp ölüme mahkum edilmişlerdi. Kuzen kesinlikle haklıydı. Çünkü Nazi rejimi özünde materyalistti, insanoğluna verebileceği zararı dikkate almaksızın salt deneyin ve bilgi toplamanın değerine inanıyorlardı. Nazi bilim insanları etik olmayan deneyler yaptılar. Dikkat çekici deneylerden birisi de ikizleri birbirinden ayırdıktan sonra, ötekine söylemeksizin diğerine işkence yapmak ve bazen de öldürmek idi. Böylelikle diğerinin reaksiyonları test ediliyordu. Bu gibi deneylerden -eğlence değerinin ötesinde- birçok "**yararlı ve çok yararlı**" bilimsel veriler elde edildi. Ancak bu veriler, gaddarca metotlar

kullanılmadan da elde edilemez miydi? Mutlak ahlaki ve insani değerlerin görmezden gelinmesi şart mıdır? Bunlar sorulması gereken sorulardan yalnızca birkaçı. (S. 100-102)

8. MATERYALİST EPISTEMOLOJİK PARADIGMANIN DOĞASI

Modern Batılı kültürel paradigma, faydacı ve rasyonel-materyalist bir paradigma olup yukarıda sözü edilen tüm örneklerin temelinde yatmaktadır. Aslında bu paradigma insani bilgiler, bilimler ve tutumların özünde yer alan paradigmadır. Bu paradigma kendisini terminoloji, önerme, araştırma yöntemleri ve prosedürlerde gösterir. Bu tür terminoloji veya yöntemleri örtük epistemolojik boyutlarının bilincine varmaksızın benimsemek, kişiyi zorunlu olarak bunların temelinde yatan varsayımları da farkında olmadan sahiplenmeye götürür. Bu materyalist paradigma, en baskın olanıdır; çünkü Batı emperyalizmi tüm dünyayı başarıyla fethedip böldü ve bunun sonucu olarak kendi kültürel paradigmasını uluslararası bir paradigma haline getirdi; onu birçok topluma güç kullanarak, kandırarak veya doğal seyrinde yayılmasını dayattı. Bu durum Batı paradigmasının evrensel olduğu yanılgısına da yol açmıştır. Bu yüzden, Doğu toplumlarında yaygın bir şekilde görülen önyargı biçimleri, bu özgün Batılı kültürel paradigmanın bir yansımasıdır. Burada bunun birkaç örneğine yer verilmiş olsa da bunlara yüzlercesi eklenebilir. Aşağıda modern Batılı kültürel paradigma ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan önyargıların görünür özelliklerinden bazıları tanımlanmaktadır:

8.1. Modern materyalist Batılı epistemolojik paradigma; evrenin merkezinin, evrenin dışında değil kendi içinde var olduğu, bir başka deyişle aşkın değil içkin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bunun anlamı: Tanrı'nın hiç var olmadığı veya eğer varsa bile insanoğlunun fani dünyada var olan epistemolojik, ahlaki, semiyotik veya estetik sistemleri ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığıdır. Bu varsayım Yaratıcı-yaratılan (ve dolayısıyla da bunların Batılı'nın zihnindeki bir indirgemesi olan tabiat-insan) ikiliğinin ortadan kaldırılmasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle, geleneksel aşkınlık metafiziğinin yerini "**içkinlik metafiziği**" almıştır.

8.2. Bu dünya görüşünün bir sonucu olarak önce hümanizm ortaya çıktı. Evrenin merkezine Tanrı'nın yerine insan yerleştirildi. Rönesans edebiyatı, insanın merkeziliğini kutsamıştı. İçkinliğine rağmen hümanizm düalite ölçüsünü (materyalist çerçevesine rağmen doğaya karşı insanlık, aynı zamanda tabiat-insan ve hatta tabiatta

insan ikiliğini) korumuştur. Bununla birlikte, materyalist sistem tanım gereği monist olduğundan ve herhangi bir ikiliği sürdüremediğinden, bu ikilik oldukça zayıftı. Nihai merkez maddedir, diğer her şey yalnızca maddenin hareketinin bir yansımasından ibarettir, sürecin gelişiminde hiçbir rolü bulunmayan ikincil ögedir (epifenomen). Ancak başlangıcından itibaren maddenin mantığını, tabiat yasalarını ve materyalist epistemolojik paradigmalara tekçiliğini bilen gerçek materyalistlerin öfkeli homurtularını duymak da mümkündür. Hobbes, Machiavelli ve daha sonra Aydınlanma çağı düşünürleri, insanların bitki ya da makineden farklı olmadığını ilan ettiler. Sonra ortaya Darwin, Nietzsche, Engels, Freud ve Derrida çıktı. Bu düşünürler, bilindiği gibi insanlığın yapısökümünü yaptılar; insanlığı kendilerinin nihai referans noktaları olan madde yasalarına uygun bir şekilde yeniden inşa ettiler.

Materyalist görüş evrenin, -mekanik dünya görüşüne göre- uzayda rastgele dolaşan atomlardan veya -organik görüşe göre- ahenkli bir bütün olarak dolaşan atomlardan veyahut da her ikisinin alaşımından meydana geldiği düşüncesindedir. Evreni tam ve katı bir neden-sonuç ilişkisi (nedensellik) kontrol etmektedir. Buna göre A, daima B'ye götürecektir. Tüm evren halkaları birbiri içine geçmiş, aralarında boşluk bulunmayan kesintisiz bir süreçtir. Yaratıklar evrimsel, geri dönüşü olmayan ilerlemeci bir harekete bağlıdır. Son tahlilde aynı öze -maddeye- sahip olduğu için, tüm yaratıkların değişmeye tabi olmasının nedeni budur. Bu madde dünyasında, insanla tabiat arasında bir fark yoktur.

Eğer insanlar tabiattan bir şekilde farklı olsalardı, bu durum maddi tabiat düzeninin sürekliliğini bozardı. Bu nedenle, materyalist görüş, insan ve hayvanların (ve hatta cansız nesnelerin) ortak özelliklerinin, onları bir- birinden ayıran özelliklerden çok daha önemli olduğu- nu vurgulamaktadır. Epistemolojik sistemi bu şekilde ele aldıktan sonra, şimdi ahlak sistemine bir göz atalım: Materyalist sistemde kutsal, mutlak ya da teleolojik olan hiçbir şey yoktur. İnsanın bu evrende varoluşunun amacı, evren üzerinde tam kontrolü, doğaya hakimiyeti ve doğal kaynakları maksimum düzeyde kullanmayı sağlayacak bilgi birikimini gerçekleştirmektir. Bunu başarmak için insanlık ve doğa dahil her şeyi açıklanabilmeleri ve doğa kanunlarına tabi olabilmeleri için katı nedensellik ağına katmak gerekir. Bu durumda insanlar, Tanrı'nın halifeleri olmadıkları gibi Tanrı tarafından onurlandırılmış da değildirler; yalnızca doğal, maddi varlıklardır. Ahlak yasaları yoktur çünkü yaşamın tek maksadı üretim ve tüketimin maksimize edilmesi ve bundan kâr etmek ve haz almaktır. Üretim ve tüketim döngüsü, maksatsız

ve engelsiz, Nietzsche'nin **"ebedi dönüş"** ya da paganların döngüsel tarihine benzer bir tarzda sürüp gitmelidir. (S. 102-107)

10. MATERYALİST EPISTEMOLOJİK PARADIGMAYA AIT ÖNYARGILARIN TEZAHÜRLERİ

10.1. TEMEL ÖNYARGI: MADDİ İLERLEME

"İlerleme", Batı modernliğinin köşe taşıdır. Modernleşme, ilerleme adına gerçekleştirilir. Kalkınma, ilerlemeye hizmet eder; yapım ve yıkım projeleri, beş yıllık planlar, dramatik değişimler ve benzeri **"ilerleme"** olarak nitelendirilen büyülü oluşum namına yapılır. Kahire'nin küçük bir kasabasının dar bir sokağındaki adama veya New York'un geniş bir caddesindeki küçük bir çocuğa, Paris'te bir bulvardaki yaşlı adama veya Çin'de otobanda kamyon süren genç bir adama sorun, hepsi ilerlemek zorunda olduğumuz, ilerleme olmazsa yok olacağımız konusunda hemfikirdir.

Mısır'daki doğum yerim olan, Damanhur'a bakalım. Bu küçük kasabada bir tür ilerlemenin gerçekleştiği konusunda genel bir fikir birliği vardır. Örneğin, kullanılan telefon hattı sayısına, yol uzunluğuna, otomobil sayısına, tüketilen protein miktarına, yaşamın hızına vs. bakınız. Belirgin bir şekilde ilerleme kaydedilmiştir hepsinde ve daha birçok şeyde... Benim küçüklüğümde çocuklar, öğleden sonraları, o zamanlar masmavi olan gökyüzünde uçurmak için rengarenk uçurtmalarını alıp sokağa çıkarlardı. Anneler bize defalarca yamanmış eski çoraplardan top yaparlardı. Hep birlikte oynardık. Zengin ve yoksul herkes kendisine bir uçurtma veya eski çoraplardan top yapardı. Bu yüzden oyun anı, sınıf çatışması ve sosyal eşitsizlikten (kısa bir süreliğine de olsa) kurtulduğumuz gerçek özgürlük anıydı. Günümüzde, oyun zamanı, sınıf çatışmasını artırıyor. Çünkü yoksul çocuklar hâlâ uçurtmalarla, eski çoraplardan toplarla oynarken, zengin çocuklar Fisher-Price'in pilli oyuncaklarını satın alıyor. Sonra da oyuncaklar kendi başlarına oynarken, onlar tembel tembel seyrediyor. Oyuncak, faaliyetin merkezi (belirli bir şey) haline gelirken, insan pasif bir alıcı (herhangi bir şey) haline geliyor. İlerleme düzeyinin yükselmesiyle birlikte zamanla, video oyunları devreye girdi. Bunlar, o zamana kadar elde edilen ilerlemenin en yüksek düzeyi kabul edilmektedir. Ama bunlar aynı zamanda daha önce hiç yaşanmamış ölçüde bir yalnızlık ve yabancılaşma duygusu üretmektedir. İnsan, başkalarıyla yakınlığı (ünsiyet) arayan bir varlıktır. Bir başka deyişle, bu oyunlar; bireyin insanlığının, çok önemli bir yönünü ortadan kaldırmaktadır.

Akşamları şarkı söylemek, korkulu hikayeler anlatmak veya sırlarımızı paylaşmak üzere çatıda otururduk. Yıldızları seyretmek veya yalnızca oturup konuşmak için zamanımız vardı. Rutin işlerimizde toplumsal sözleşmeye değil, dayanışmaya önem verildiği zamanları yaşadık. Ramazan gecelerinde aynı zamanda sahur davulculuğu da yapan gazete satıcısı Muhammed el-A'ver çok güzel mâniler söylerdi. Bir defasında Medine-i Münevvere'deki bir devenin hikayesini anlatmıştı: **“Deve kendisini kesmek isteyen kasabın elinden kaçmış ve Peygamberimize sığınmıştı. O da onu korumasına almıştı...”** Bu öyküyü dinlediğimden bu yana, deve benim hayalime kazınmış imgelerden birisi haline gelmiştir. Ramazan'ın son on günü boyunca el-A'ver bu kutsal aya veda mânisini söylerdi: **“Hiçbir şey kalmadı vedadan başka. Hiçbir şey kalmadı, güzelden başka.”** Rahmetli annem onu dinleyebilmem için sahurdan önce beni uyandırırdu. Davulcu ve bir elinde fener diğerinde isim listesi tutan yardımcısı, beraber caddede dikilirlerdi. Adımın okunmasını dinler, sonra tekrar uykuya dalar, rüyalar görürdüm. Hepsinden önce maddi **“ilerleme”** kavramının, modern materyalist Batı epistemolojik dünya görüşünün köşe taşı olduğunun anlaşılması gerekir. Bu nihai referans noktası, varoluşun telosudur ve insanoğlunun sorduğu şu sorulara verdiği yanıtıdır: **Ben kimim? Varoluş amacım nedir? Bu, iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün önlenmesi mi (İslami bakış açısı) yoksa iyi ile kötü arasında ahlaki ayrım mı (hümanist bakış açısı) ya da daha çok üretim-tüketim ve alım-satım sarmalına kapılarak kar ve hazzın artırılması mıdır?**

İlerleme düşüncesinin, genel bir tabiat yasası ve ilerlemenin zirvesi olarak da Batı kültürel oluşumunun altında yatan epistemolojik paradigmanın üstün ve evrensel olduğu ve bunun bütün toplumlar tarafından benimsenmesi gereken standart bir norm olduğu önermesinin zımnen kabul edilmesine yol açar. Batılıların değerleri ve amaçları kendi özgün tarihsel ve sosyal deneyimlerine dayanmasına rağmen tüm dünyaya **“mutlak bir model”** olarak yansıtılmaktadır. Bu süreç kaçınılmaz olarak Batılı teorilerin tüm sosyo-kültürel biçimlenmelere, ayrı ayrı her toplumun özgünlüklerini ve farklı kültürlerin zengin çeşitliliğini dikkate almaksızın toptan uygulanmasına yol açmaktadır. Böylece Batılı olmayan tarihsel deneyimler, bilim ve tarihin sınırları dışına sürülmekte, hatta varoluş sınırları dışına (sözcük anlamıyla değil ama özgün bir kimliği yansıtan varoluş bağlamında) itilmektedir. Sonuçta Batılı olmayan Ötekinin önemi görmezlikten gelinmektedir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki tüm dünya, yani Batı dışı uluslar, kademeli olarak Batılı modeli benimsemeye ve bu paradigmayı

kullanmaya zorlanmaktadırlar. Bu yapılan, Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ile Afrika'nın bazı bölgelerinin yerli halklarının fiziksel soykırımını takip eden gelen bir tür kültürel soykırımdır. Bir Arap ülkesindeki bir televizyon röportajında ulusal havayolları şirketinin yöneticisinin, bireylerin seyahat sıklığının ilerleme göstergesi olduğunu söylediğini duydum. **"Gelişmiş"** ülkelerdeki uluslararası seyahat oranlarına dikkat çektikten sonra, ciddi bir sesle ekledi: **"Allah izin verirse, biz de kısa sürede bu orana ulaşacağız."**

Ötekinin epistemolojik paradigmasını böylesine aptalca, papağan gibi taklit etmekten hareketle Batı teknolojisi, bu tür **"ilerleme"**nin gerçek bedelinin ne olduğunu farkına varılmaksızın, hevesle ve körü körüne taklit edilmektedir. Teknoloji ile bu teknolojiyi üreten toplumların değer ve kültür sistemi arasındaki ilişki hep göz ardı edilmektedir. Yalnızca makine ve donanımdan ibaret olmayan teknoloji, daha çok üretim metotları geliştirmek, insan ihtiyaçlarını tatmin etmek ve çevreyle başa çıkabilmek için gereken araçların iyileştirilmesi maksadıyla kullanılan kreatif üretici güçtür. Bu yüzden teknoloji yalnızca dar sınırlar içinde aktarılabilir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda ve belki de hepsinde geçerli olan gayrisafi milli hasıla kavramı sosyal, çevresel, ahlaki ve psikolojik değerlendirmelere yönelik önyargısıyla birlikte maddi ilerleme kavramını yansıtmaktadır. **"Yaşam standardının yükseltilmesi"** ve **"ulusal gelirin artırılması"** gibi ilerleme fikriyle ilişkili kavramlar, Batı materyalist epistemolojik paradigmasına dayanır. Bu yüzden ilerlemenin bedelini hesaplamanın zamanı gelmiştir. İlerlemenin meyveleri anında elde edilebilir, algılanabilir ve ölçülebilir ama hesabı sonra gelir, hemen fark edilemez ve kolaylıkla ölçülemez. İlerlemenin kazancı maliyetiyle iç içedir. Bu yüzden ilerleme endekslerimizin değiştirilmesi ve genişletilmesi gerekir. Şimdi, **"ilerleme"**den kaynaklanan çeşitli sorunlara bir göz atalım:

- Kişinin bilgisine hiçbir şey katmayan ve yabancılaşıma duygusunu derinleştiren anlamsız ürünler,

- *Aile yaşamının parçalanması,

- Yaşlı insanlara yaklaşımımız,

- Bilgisayar ve benzeri donanımın kullanımı yüzünden, birebir insani iletişim alanının daralması,

- Depresyon ve benzeri psikolojik hastalıklar,

- * Sözde **"gelişmiş toplumlarda"** suç ve şiddetin artması,

- Silahlanma ve diğer kitle imha araçlarına yapılan harcamanın artması (insanoğlunun imha araçlarına harcadığı para miktarı, tarihin hiçbir döneminde üretim araçlarına harcanan para miktarından hiç bu kadar fazla olmamıştır),

- *Gezegensemizi ya aniden (nükleer silahlarla) ya da aşamalı olarak (kirlilik yoluyla) imha etme ihtimali,

- *Turizm ve hareketliliğin toplumların sosyal dokusu, kültürel mirası ve çevre üzerinde olumsuz etkisi,

- *Gerçekliği algılama ve değiştirme yetisinde giderek artan azalma duygusu (post-Modernizm),

- Gittikçe artan bir yabancılaşma, yalnızlık ve kopuş duygusu,

- Uyuşturucu bağımlılığı,

- Pornografi (pornografi üretmenin maddi maliyeti ve tüketiminin ahlaki, insani ve nihayetinde manevi maliyeti).

Şimdi tüm bu olumsuz etkileri izleyerek maddi ve manevi maliyetlerini hesaplamaya çalışalım. Örneğin ailenin parçalanması sonucunda, çocuklar (özellikle bebekler) için yeterli aile bakımının yapılamamasını ele alalım. Bu parçalanma, topluma çok pahalıya mal olmaktadır (çocuklar ve erişkinler arasında kaygı düzeylerinin yükselmesi, okulda vandalizm, çocuk suç oranı, maliyetli psikolojik terapiye artan ihtiyaç, vb.). (s.113-120

10.4. MERKEZİ DEVLET

Batılı epistemolojik paradigmadan doğan en önemli önyargı türlerinden birisi, seküler merkezileşmiş ulus ya da devlete duyulan önyargıdır. Bu önyargı rasyonalizasyon, ilerleme, kontrol ve bilimin tekliği kavramlarıyla ilişkilidir. Bilimin tekliğine, aklın bilgi toplama ve realiteyi tabii yasalara uygun biçimde yeniden yaratma yeteneğine olan inanç, bilimin toplumları yönlendirebileceği ve rasyonalleştirebileceği vehmiyle güçlendirilmiştir. Merkezi devletin, sosyal realiteyi birleştirme, standartlaştırma ve sayısallaştırma; bu realiteyi kontrol etme ve kullanma amacıyla tüm etnik ve dilsel farklılıkları ortadan kaldırma; bütün bu hedefleri hem maddi hem de insani alanlarda gerçekleştirmek için gerekli altyapıyı geliştirme işlerini uygulayacak ve bunun yanında kapsamlı planlamalar yoluyla bu amacı gerçekleştirecek üstün bir kurum olduğuna inanılır. Maddi alanda pazar birleştirilir, yollar inşa edilir ve ölçüler standartlaştırılır. İnsani alanda bireyleri vatandaş haline getirmeye ve yalnızca devletle ittifakın gereği

olarak tüm diğer bağılıkları aşmaya yönlendirecek merkezi ve uzmanlaşmış bürokrasiler kurulur. Bu açıdan vatandaşın, **'tabii ve ekonomik insan'**ın bir değişik biçimi, materyalist ve nedenselci monizm çerçevesinde açıklanabilecek tek boyutlu bir varlık olduğu söylenebilir.

Bunun anlamı, devletin kendisinin de doğa-madde ve materyalist monizm kavramından doğduğudur. Bu, insan-doğa ikiliğinin ortadan kaldırılmasının, insan toplumunu canlılığından soyutlayan ve onu, genel kuralları ve merkezi planları izlediği için hareketleri kolaylıkla tahmin edilebilen dev bir makineye dönüştüren doğal materyalist monizm istikametindeki sürekli hareketin bir başka yansıma biçimidir. (s. 123-124)

10.5. ULUSLARARASI TÜKETİM KÜLTÜRÜ

Materyalist Batılı epistemolojik paradigmanın en tehlikeli sonuçlarından biri **"uluslararası materyalist tüketim kültürü"** olarak adlandırılabilir. Bu, Batı (ya da Amerikan) kökenli bir kültürdür. Ancak görünüşü belirgin bir renk, tat veya karaktere sahip olmadığı için nötrdür. Bu kültürün, kişisel yaratıcılığa yer bırakmadan tamamen aynı şekilde üretilen tek tip standartlaştırılmış hamburger gibi belirli ürünleri bulunmaktadır. Bu, kişinin tek başına, gerektiğinde ayakta ve yürürken (tıpkı doğal insan gibi) yediği bir yiyecek türüdür. Ayrıca tercihen taşlanmış kaba bir mavi kumaştan yapılan kot pantolonlar da bulunmaktadır. Neredeyse her durumda giyilebildiği için çok pratik kabul edilirler. Yine önüne bir reklamın (**Aç bir Coca-Cola**), bir kimlik beyanının (**I love Cairo**), bir tavrın (**Sarışınları Seviyorum**) vs. basılı olduğu tişörtleri de vardır. İçeriğinden bağımsız olarak bu yazılar, insanın yalnızca hareket eden bir mekân ve dışsal görünüşünün içsel realitesiyle birlikte yüzeyinin ve teninin derinliği ve vicdanıyla aynı olan tamamen dışsallaşmış bir yaratık olduğunu varsayar. Buna ilave olabilecek örnekler, disko müziklerinde, **Batman** ve **Rambo** filmlerinde görülebilir. Bu kültürel ürünlerin büyük çoğunluğu ABD kaynaklı olmakla birlikte, kendi özerklik ve dinamizmlerini geliştirmiş ve zaman içinde insanın özgünlüğü ve içsel varlığına ilgi göstermeyen doğa-maddenin tüm özelliklerini göstermişlerdir.

Bu kültürün ardındaki tehlike, insanlarda örtük olarak bulunan ve kendi kimliğini oluşturan sınırlarını kaybederek hem trajedi hem komedinin olduğu kompleks bir dünyadan tek boyutlu, belli bir tarihsel, ahlaki ya da insani bağlamdan yoksun, herhangi bir zamanın ya da mekânın ürünü olmayan -hamburgerin, aynı tişörtlerin ve

Batman'in olduğu- dünyaya kaçmaya yol açmasındadır. Böyle bir tüketim kültürü yalnızca Doğu medeniyetine düşman değildir. Aynı şekilde Batı medeniyetine, maddi ve doğal olanı aşmayı arzulayan her türlü kültürel forma da düşmandır. Bu yüzden bu tüketim kültürü için "**anti-kültür**" terimini kullanıyorum. (S. 125-126)

11.3. BATILI EPISTEMOLOJİK PARADİGMANIN YETERSİZLİKLERİNİ VURGULAMAK

Batılı epistemolojik paradigmanın hegemonyasından özgürleşme, bu paradigmanın bazı kusurlarının öne çıkarılmasını gerektirmektedir. Aşağıda buna ilişkin bazı örnekler verilmektedir:

11.3.a. İnsana Düşman Bir Paradigma

Modern Batılı epistemolojik paradigmanın, insanın evrendeki seçkin bir fenomen olduğunu veya insan aklının kreatif ve canlı bir güç olduğunu kabullenmediği için insan karşıtı eğilimlere yol açtığına dikkat çekilmelidir. İnsanlığın dünyada herhangi bir merkezi değere (İslami söylemi kullanacak olursak, Allah'ın halifeleri unvanına) sahip olduğu reddedilir. Bu varsayım, yalnızca bizim sorumlu ve özgür varlıklar olduğumuz şeklindeki görüşümüze değil, aynı zamanda çok somut, varoluşsal tecrübelerimize de aykırıdır. İnsan ile larva arasında önemli hiçbir fark bulunmadığına, ikisinin de son tahlilde (materyalistlerin savunduğu üzere) bir ve aynı olduğuna, insanın diğer tüm varlıklarla aynı kuralların uygulandığı bir düzeye indirgenebileceğine inanmak güçtür. Hiçbir farklılık, ikilik veya hiyerarşi bulunmadığını kabul ettiğimizde; genel ve doğalin, özgün ve insani olanın yerini aldığı materyalist monizm dünyasına adım attığımızı da bilmemiz gerekir. İnsanın iyi ve kötüyü ayıran, sorumluluk sahibi olduğu, Ben ve Ötekini içeren insani kimlik ve kompleks bir dünya tüm insani sınırlarla beraber yok olur. Materyalist monizm karmaşık yapılar, sınırlar, çoklu düzey ve kimliklerle başa çıkamadığı için, yani insanı insan olarak tüm diğer varlıklardan ayıran özelliklerle baş edemediğinden, yüz hatları olmayan, dümdüz bir evren ortaya çıkmaktadır. Batılı epistemolojik proje yalnızca Tanrı'nın varlığını değil aynı zamanda insanın varoluşunu da inkar eder. Gururla ilan edilen Tanrı'nın ölümü aslında insanlığın ölümü- nün ilanıdır.

11.3.c. Modern Batı Medeniyetinin Krizini incelemek

Batı medeniyetinin krizi, bizim hayal gücümüzün bir ürünü olmadığı gibi, "**Üçüncü Dünya**"nın devrimci bir uydurması da değildir. Spengler, Toynbee ve diğer birçok Batılı düşünürün eserlerinde yer alan bir temadır. Bu kriz, bütün bilgi alanlarına

yansıtmaktadır ve krizin tutarlı bir açıklamasına ulaşabilmek için elbette çeşitli yönleriyle ayrıntılı olarak araştırılması gerekir. Bu hedefe ulaşmak için aşağıdaki sorular sorulabilir:

-Pornografi (insanın kutsallıktan çıkarılması) ile çevre kirliliği ve dünyayı defalarca yok etmeye yetecek kadar kitle imha silahlarının depolanması (evrenin kutsallıktan çıkarılması) arasında bir ilişki var mı?

-Materyalist akılçılık ile Holokost arasında bir ilişki var mıdır? Yahudi soykırımı maddi işe yararlık ilkesinin insanlara uygulanan şekli değil mi? Engelliler, Slavlar ve Yahudiler (Naziler tarafından "parazit" olarak nitelendirilmişlerdi) işe yaramaz bir madde olarak yok edilirken, hayatta kalma şansı yalnızca yararlı ve üretken olana tanınmamış mıdır?

- Bu krizden çıkmanın bir yolu var mı, yoksa modern Batı medeniyetinin materyalist faydacı öncülüne göre "tarihsel olarak kaçınılmaz" mı?

11.3.e. Batılı Muhalif Sesler

Batı medeniyetinin zamanla kendi krizlerinin farkına vardığına, kendine güvenini kaybetmeye ve bazı temel ilkeleri sorgulamaya başladığına tanık olduk. Batılı muhalif entelektüeller, bu sorgulamaların bir kısmını dile getirmeye, krizi tanımlamaya ve hatta onu aşmak için kimi radikal, kimi muhafazakâr çözümler önermeye başladılar. Bu tür muhalif düşünceler Batı medeniyetine eleştirel bir bakış açısı geliştirmemize yardımcı olabilir. Edebiyat eleştirisi, dilbilim, felsefe, ekoloji, fen bilimleri, tarih vs. dahil tüm bilim dallarına yayılan bu zengin eleştirel literatürü ulaşılabilir hale getirmeliyiz. Bu tür literatürü taramak materyalist bilimsel paradigmanın (birçok Batılı tarafından) yadsındığını ortaya koyacaktır. Bu literatürün Arapça ve diğer dillerde mevcudiyeti, Batı kültürel projesine ilişkin zengin ve çok taraflı bir diyalog için zemin hazırlayacaktır. (s. 129-136)

12. ALTERNATİF BİR PARADIGMA ÖNERİSİ

Temelinde yatan önyargıların farkına varmak, mutlaka bilimin (ve tarihin) sonunu ilan eden bir felsefi nihilizme yol açmayacaktır. Aksine, önyargıların ortadan kaldırılmasına, tüm insani deneyimlerden yararlanan ve Batılı deneyimleri de dışlamayan, aynı zamanda özgün geleneklerin unsurlarını içeren alternatif bir epistemolojik paradigmanın teşekkül etmesine yol açar. Ötekinin söyleminde yatan paradigmayı tanımlamak kolay

bir mesele olmadığı gibi, alternatif bir paradigma formüle etmeye çalışmak ise çok daha zordur. Tek tek bireylerce değil, çeşitli düzeylerde (gözlemleme, sınıflandırma, eleştirme, soyutlama vs.) bir takım çalışması gerektirir. Bu durumda bir dizi gözlem ve tespit birleştirilecek ve deneme amaçlı yeni bir paradigma ortaya çıkacaktır. Gerçekliği açıklayıcı gücünü artırmak için gerekli değişikliklerin yapılmasıyla sınırları netleşecek, böylece olguları izleme, veri biriktirme ve sınıflandırma için kullanılabilecek yeni ve kapsamlı bir epistemolojik paradigma ortaya çıkmış olacaktır. Biriktirilen ve sınıflandırılan veriler çeşitlilik göstereceği için o zaman baskın Batı paradigmasının neyi dışladığını veya marjinalleştirdiğini görmeye başlayabiliriz. (s. 148)

13. ALTERNATİF PARADIGMANIN ÖZELLİKLERİ

13.1. KENDİ MİRASIMIZDAN KAYNAKLANMALI

Yeni alternatif paradigma yerli mirasımızdan kaynaklanmalıdır. Burada "**miras**" terimi, bir milletin ister açık ve belgeli ister dolaylı ve sözlü şekilde aktarılmış olsun, hem maddi hem de manevi başarılarını kapsayan kültürel tarihinin bütününe ifade etmek için kullanılmaktadır. Mirasımız; dini değil, kültürel anlamda "**İslami**" olarak adlandırılabilir çünkü gayrimüslimler bu mirasa katkıda bulunmuştur. Ancak İslami kültürel epistemolojik paradigmanın temelini **Kur'an ve Sünnet** olduğu, bu kaynakların mutlak Söz, davranış veya bir davranışı onay şeklindeki, değerler ve insanlığın karşılaştığı nihai sorulara İslami cevaplar sunduğu unutulmamalıdır. Bizim İslami içtihadımız (fıkıh), atalarımızın bu epistemolojik paradigmayı kavrama çabalarını ve Müslüman düşünürlerin kültürel paradigmanın kurallarını kavrama girişimini temsil eder. "**Yerli mirasımızdan kaynaklanma**", hiçbir şekilde önceki katkıların doğrudan aktarılması anlamına gelmez. Daha çok, çeşitli İslami paradigmaları kavramaya yönelik sürekli, kreatif bir çabayı ifade eder. Böyle bir paradigma, Kur'an ve Sünnetin yeniden okunması ve kültürel mirasın bütünlüğü içinde yeniden incelenmesi için kullanılabilecek bir tür kültürel gramere dönüşmektedir. (s. 148-149)

14. ALTERNATİF BİLİM

İlkeleri ve hedefleriyle farklı olan yeni bir bilim geliştirilebilir. Eğer modern Batılı bilim yaklaşımının özü, doğa-insan ikiliğinin ortadan kaldırılması ve materyalist monizme ulaşılması ise yeni alternatif bilimin özü de insanları doğaya indirgenemez çok boyutlu varlıklar olarak ele almasıyla bu ikiliği yeniden canlandırmaktır. Aşağıda bu alternatif bilimin özelliklerinden bazılarına yer verilmektedir:

14.1. SONUÇLANMAYAN KESİNLİK VE SÜREKLİ İÇTİHAD

Önerilen alternatif bilim; katı yasalar, nihai nesnel cevaplar ya da her şeyi açıklayan (insanlığı tarihin sonuna yönelten) basit matematiksel formüller geliştirmeyi amaçlamayan, esnek ve açık uçlu bir paradigma içinde faaliyet göstermektedir. İnsan gerçekliği, bilimsel olarak gözlemlenemeyecek potansiyelleri sebebiyle sonsuz derecede zengin ve karmaşıktır. Yaratıcının tüm yarattıkları, ilk bakışta ne kadar basit görünürse görünsün, açıklanamayacak kadar giriftir. İşte her olgunun görünmeyen bir bileşen içerdiğini söylediğimizde kastettiğimiz budur. **"Görünmeyen"** ile ölçülemeyen veya tamamen katı nedensellik veya materyalist monizm alanına hapsedilemeyen şeyleri kastediyorum. Sınırsız ve bilinmeyen (ve bilinemeyecek olan) insan gerçekliğinin ve hatta (daha az derecede de olsa) doğal fenomenlerin bile var oluşunun parçasıdır. (s. 153-154)

14.2. GERÇEKLİĞİN TAM KONTROLÜNÜN İMKANSIZLIĞI

Önerilen alternatif bilim, realitenin emperyalistçe kontrolünü amaçlamadığı gibi (Batılıların, yeryüzünün tanrısı illüzyonunun) tüm yeryüzünü insanın mülkiyetine vermez. Tüm yaratılanların, insan ve hayvan ve hatta cansız nesneler dahil, Tanrı tarafından insana emanet verildiğini kabul eder. Hepsi O'nun tarafından yaratılmış ve O'nun eseridir. Bu alternatif bilimin özü, doğadaki her şeyin, özünde değere sahip olduğu ve tüm evrenin nihai bir amacının bulunduğuudur: **"Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın; Sen, münezzehsin..."** (Al-i İmran: 191) İnsanlık, evrende yalnız değildir; diğer canlıların da bu evrende bir hakkı vardır. Yeryüzü, hiçbir sınırlama olmaksızın insanoğluna fethetmesi ve sınırsız kullanımı için verilmemiştir. İnsanlar, kendilerinden yüce olan Tanrı tarafından halifeler olarak atanmıştır. Bu yüzden yeryüzünü kullanabilirler ama sınırlara uymalıdırlar; dünyayı korumak için ellerin- den gelenin en iyisini yapmak zorundadırlar. (s. 155)



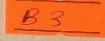
KALEMİN DANSI GÖSTERGENİN OYUNU Seküler Emperyalist Epistemoloji Abdülvahab M. el-Messiri

Mısır'ın Demeşhur şehrinde 1938 Ekiminde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 1955 yılında İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce bölümüne girdi. 1964 yılında ABD'deki Columbia Üniversitesi'ne transfer edilerek İngilizce bölümünde yüksek lisans ve burada başladığı doktoraasını 1969'da Rutgers Üniversitesi'nde tamamladı. Aynı Sems Üniversitesi'nin kız öğrencilerin yer aldığı fakülte İngiliz Dili Bölümü'nde ders vermek üzere aynı yıl Mısır'a döndü. Daha sonra sırasıyla Suudi Arabistan'daki King Suud Üniversitesi'nde ve Kuveyt Üniversitesi'nde dersler verdi. Nasır Askeri Akademisi ve Malezya İslam Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunan Messiri, 1970 yılında Enformasyon bakanı Muhammed H. Heykel'in danışmanlığı ve ardından 1971'de el-Ahram gazetesi Stratejik ve Siyasi Araştırmalar Merkezi'nde "Siyonizm Çalışmaları" uzmanı, New York'taki BM nezdindeki Arap Birliği'nin kültür ataşesi ve Washington'daki Uluslararası İslami Düşünce Enstitüsü'nde (IIIT) akademik danışman olarak bulundu. 1975 yılında 9 ciltlik, "Siyonizm Kavramları ve Terminolojisi Ansiklopedisi: Eleştirel Bakış" adlı ansiklopedisi yayınlandı. Messiri, 2 Temmuz 2008'de Kahire'de vefat etti. Messiri; siyonizm, modernizm, postmodernizm, laiklik ve materyalist felsefe gibi çeşitli konularda birçok makalenin ve kitabın yazarıdır.

Tarihsel bir pratik olarak emperyalizmin batı medeniyetinden ve batının evren anlayışından bir sapma olduğu iddia edilir. Yani kendi sorunlarını dünyanın geri kalanına ihraç eden ve diğer uluslar üzerinde hegemonya kuran emperyalist çözümün, yönetim felsefesi olarak demokrasiyi, ekonomik düzen olarak laissez-faire'yi ve evrensel felsefe olarak akılcılık ve hümanizmi benimsemiş Avrupa'nın liberal, insancıl ve aydınlanmış bir medeniyet olma haliyle çeliştiği ileri sürülür. Biz ise bu felsefelerin emperyalizmin epistemolojik tasavvuruyla çelişmediğini iddia ediyoruz. Aksine dikkatimizi epistemolojik düzleme çevirdiğimizde ortaya bu felsefeler ile emperyalist tasavvur arasında çok güçlü bir bağın olduğunu görürüz. Böylesi bir bağın ayırdına varabilmek için öncelikle tüm bu felsefelerin maddi olanın dışında herhangi bir felsefi sistemi kabul etmemeleri anlamında, doğası gereği seküler felsefeler oldukları tespiti yapılmalıdır.



www.mahyayayincilik.com.tr



ÖZET

CELAL SANCAR

13.8.2026/ANKARA